

ԱՅԻՆԻ ԱՅԻՆ

1. Արդի հայերէն գրողներու ուշադրութեան փոխան տրուեցաւ սերունդն ճաշիկէ գրարարի ու աշխարհարարի վիճաբանութիւններն: Մեր միայն չէ նորոգել այս վեճերը: Հայ տարրը վիճելու մէջ առաջին, վեճերէն օգտուելու մէջ վերջին... Միայն կէտ որ պիտի յառաջ քաշենք այն հին վեճերէն, այսինքն գրարարի կարեւորութիւնը շնչոտողներու մէջ կային պնդողներ, որ միայն գրարարի հոգւոյն համաժողով զարգացնելով աշխարհարարը կարելի պիտի ըլլայ տոհմային լեզուի մը նկարագիրը պահել աշխարհարարի մէջ: Բնականօրէն լեզու մը՝ որուն տարրերն հոգ չէ թէ թնիկ չլլան, բայց թնիկ ըլլալու արգենաց արժանացած են, միայն գրարարը կրնայ ըլլալ աշխարհարարի մը համար: Եւստի զուգահեռ են այն հին վիճաբանողներն, որոնք ժամանակ դեռ եւրոպական լեզուներու ազդեցութիւնն չառ զօրանալ չէր աշխարհարարի վրայ, վասն զի մտքերը գրարարով անած ըլլալուն, շատ մեծ դժուրութեամբ կը հակակշիռը (աւթիօցոն) կը հաքելանցի ազդեցութիւն մը միայն թող կու տար օտար լեզուներու: Բայց միայն 30—40 տարիներէ ետքը բոլորովին փոխուած է մեր աշխարհարարը: Դեռ գրարար ձեւերով, վայելուչ գրարար զարմուածներով աշխարհարարն պէտքէն ու զարգացել՝ կարծես միայն շատ շատ քիչերու սեպ հաճանքով ինչն ինչացած է. ընդհանրական հոսանք մը կայ, որմէ պաշտօն չեն մնար՝ գոթախտաբար, մեր գրողներէ ամենաբարձրն իսկ: Յայտնի է թէ լեզուի պաշարն շատցնողներն օրաթերթներն են, բայց նաեւ լեզուի խաթարողները՝ օրափաստակ խմբագիրներու շարքերու մէջ փնտռելու է: Մեքենական արագութեամբ, առանց այլեւայլի, գրիւն կը գծէ թղթի վրայ՝ արագութեան անընթեռնի տողեր, գրաշարներն կ'աճապարեն, շարուածքը պատրաստ է, որոշեալ ժամանակ թերթն արդէն ընթերցողաց ձեռքն է. արտասուանքն գոհ է որ թերթին ելաւ, կը վաճառուի, հոգն է թէ ի՞նչ եւ ի՞նչ հայերէնով գրուած է: Բայց ո՞վ գիտէ որչափ գրչի վրիպանքներ, որչափ լեզուի գայթակման, օտարարանութիւններ հրամցուած են ընթերցողներու...: Երեւանայական կամ մտացածին գէշ գրքեր չեն այս ամենակութիւններն, այլ իրօնականներ, որ՝ գոթախտաբար, միայն հայերէնի պէս անտէր ու անտերունջ ինքզինքուի մը մէջ կարելի է գտնել...: Ցաւալի

այս հաստատութիւնն այնպէս յաճախագէտ ու սովորական դարձած են, որ գրողներն թերեւս՝ երբ ուշագրութեան հրահրուին, պիտի զարմանան ու ապշին, թէ կարելի է իրենց հարազատ հայերէնը խորհել: Օրինակ՝ ամենօրեայ ինքերէն, բայց ի մասնաւորի քանի մը ուշագրաւ օտարաբանութիւններ, զորոնք հասնալու համար, մարդ անպատճառ օտար լեզու գիտնալու է: «Անգլո-գիտ» որ եկաւ, զինքը բերել հրամայել է: (= aussitôt qu'il...) Մեր սովորական ոճն էր գլուխ դէմ (= ընդ գալն, «կէտիկ կիտի»): «Ես ձեր խորհիւն չեմ քննի», = կարծիք բաժնել, «յեղէ խորհիւն չեմ», կ'որոշէ խորհիւն չեմ, «ձեռք պէս չեմ մտածեր», եւս բռնել անգղ, «Հալած իմ վրաս», = compter, փոխանակ «պահաճով վստահ եղի», Բայց ի՞նչ հարկ այս օրինակները շատցնել, թող ընթերցողն անխորհրդ մը նետէ մեր նորագոյն լեզուին եւ պիտի համոզուի, որ ամեն «բանաստեղծ», անուն ունեցողը՝ միայն օտար զարմուածներով ու տարբերութիւններով ու բանաձեւերով կը բանաստեղծէ: Յայտնի էր զարգանայ ասով մեր հայերէնն, բայց իւր նիւս-ԲԱԳԻՆԻ հակառակ, Հայերէնն շուտն այսօր ԻՆՏԵՆՏԻՆՈՅՈՒՆ վաւեր հոգի, չկ'աւելի ըստե՛ր: Հոս հասանք գոթախտաբար: Կը նմանիք այն վաճառականներու, որ միայն օտար ապրանք ծախելու ձեռնարկելով եւ երկրին ապրանքն ու հասցիքն անսես ընելով՝ կ'աւելի կ'ունենան եւրոպական մեծաքանակ ծախողներէ, ուր որ՝ կրնային շատ պարզութեամբ իրենց ապրանքն շնորհիւ, փոքր քանակ՝ բայց ինքնակազմ վաճառականի համարուն ու արդիւնքն ունենալ: Քանի մը մօմա յառաջ խելիք յուզուեցաւ եւ եւրոպացի հրատարակիչներ ուղեցին հայկական թնիկ երաժշտութեան խելութեան վրայ գաղափար ունենալ: Ցնոններ էր մեր՝ եւրոպական համարուն ունեցող երաժիշտներու, ձայնագետներու, երգահաններու անձարակութիւնն: Վստիւ բերան չպապանեցան ալ, այլ՝ ստուգելու համար մեր յոգուածին սիրտն յիշատակած հայու մէկ յատկութիւնն — «վեճելու մէջ առաջին», — անմիջապէս հրապարակեան պայքար մը յուզուեցաւ, գրուեցաւ, երկաղղմանի թանաք ու թուղթ սպառեցան, արդիւնք՝ կրցան եւրոպացի հրատարակիչք համոզուիլ՝ իրաւ երաժշտութեան թնիկ նկարագիր ունենալուն, եւ թէ որն էր այս նկարագիրը: Հարկւոր անգամ լուսագոյն պիտի չլլան արդարեւ զարգացման տեսակետով եթէ փոխանակ հրապարակի վրայ վիտացող՝ իւր թէ հայկական, պա-

Տեղու եղանակն հայեցի չէ: Գրաբարի եւ աշխարհաբարի վեճերն հիմայ աւելի սուր հանգամանք մ'առած են, ըստ որում շատ մը եւրոպական լեզուներ ալ սկսած են տարիներէ ի վեր ազգէն հայերէնի վրայ: Գեղեցիկ եւ ազգային ինքնությունութեան գաղափարը, բայց չմոռնանք որ այն դեռ անգործագրելի ու հեռաւոր է, պահնք մեր լեզուի ինքնությունութիւնը՝ գուրգուրով անոր հայեցի նկարագրին վրայ:

Թերեւս ոչ շատ հեռաւոր ժամանակի մէջ անգրագռնանք՝ մեր լրագիրներէ քաղուած գործնական օրինակներով խօսելու:

Հ. Գ. ՄԵՆԵՎԻՇԵՆՍԿԻ

2. Հայոց պատմական եւ Հնագիտական ընկերութեան Տարեգիրը:

«Հայոց Պատմական ու Հնագիտական ընկերութեան խորհուրդը իր կանոնադրութեան համաձայն սպրիլի 17ին կայացած նիստում որոշեց ունենալ սեփական մասնագիտական հրատարակութիւն «Տարեգիր Հայոց Պատմական եւ Հնագիտական ընկերութեան» վերնագրով հետեւեալ ծրագրով. 1. Բնագիրներ, 2. Մասնագիտական ուսումնասիրութիւններ, 5. Գիտական զեկուցումներ, 4. Գիտական քրոնիկոն եւ 5. Մասնագիտութիւն:

Այս բովանդակութեամբ ներթեր է՝ ընդգուծուին անդամներէից եւ ոչ անդամներէից, իւրաքանչիւր յօդուածագիր ընկերութիւնից ստանում է իր յօդուածի արտատպութեան 50 օրինակ:

Ներթեր կարելի է ուղարկել ընկերութեան արտադրական հասցեով՝ Թիֆլիսի առաջնորդարան:

Տարեգրի առաջին գիրքը 1914 թ. հոկտեմբերին:

«ՀՈՐԻՋՈՆ» 1914, Թ. 90:

Ազգային պատմութեան հետազոտութիւնը հաստատուն հողի վրայ դնելու, անոր ոյժ, մղում տալու համար առաջին պահանջքն է ունենալ մասնագէտներէ կազմուած ընկերութիւն մը, անգործական հաստատութիւն մը, որ ի ձեռին առած առաջնորդական ղեկը, ուղղէ ցիր ու ցան փաստական մէջ նպատակի, նոր հետազոտութիւն զարթուցանէ դէպ ի ազգային պատմական յիշատակարաններ եւ հնութիւններ, ներթարկէ զանոնք յօրինուածական ուսումնասիրութեան:

Այսպիսի կարևոր ընկերութիւն մը կամ Հաստատութիւն կը պակսէր մերի, որուն հետեւութեամբ պատմական հետազոտութիւնը, հնագիտական պեղումներ ապաստան էին անհատական ոյժերու, անպարաստ անձանց ղեարդ-

ուպէտ քմահաճոյից. ուսկից ոչ միայն յօրինուածական ամբողջական արդիւնք չէ ստացուած, այլ եւ զգալի կորուստներ ունեցած ենք հնագիտական տեսակետէ:

Անպայման ուրախութեան եւ ընթմ որչափ արժանի է այժմ Յփրիկի Հայոց «Պատմական եւ Հնագիտական ընկերութեան», հիմնադրութիւնը, որուն գնահատելի նախնադրութիւնն իրաւամբ պիտի խլէ բռն ծափահարութիւն գիտակից հասարակութենէն եւ ամէն հայ սիրտ պիտի մաղթէ անոր յաջողութիւն եւ երկար կեանք:

«Հորիզոնի», վերոյիշեալ տողերը այժմէն իսկ կ'արգարացնեն մեր անկալութիւնները:

Յփրիկի միակ զբաւական պիտի ըլլայ Պատմական եւ Հնագիտական ընկերութեան արդիւնալից գործունէութեան. եւ կրնանք յուսովոր նայիլ այդ խոստացուած ձեռնարկութեան, որ ի կարգին նոր մղում պիտի տայ ազգային պատմական եւ հնագիտական հետազոտութեանց եւ պիտի յարուցանէ մշակներ այս գրեթէ կոյս հողին համար:

Յփրիկի հայ պարբերականներու թուին մէջ պիտի գրուէ պատուաւոր գիրք, քանի որ այնպէս զգալի է բանասիրական լեզուներու նուազութիւնը հայ գրական ասպարէզի վրայ. ՀԱՆԳԻՍ ՄԱՍՈՐԵԱՅ, ԱԶԳԱՐԱԿԱՆ ՀԱՆԳԻՍ, ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԵՄԻԱ ՄԱՐԿԱՅ եւ ԲԱԶՄԱՎԱՆԻ ԳԻՂ, անոնք որոնք ուսումնասիրող ազգային պատմութիւն եւ հնագիտութիւնը:

Առկատահալք կրնան պարծանք նայիլ իրենց Ազգագրական եւ Պատմական-հնագիտական կրկն ընկերութեանց եւ անոնց կրկն Տարեգիրներուն, երբ պիտի ելլեն անոնց մրցակից Տաճկահալք:

Հ. Ն. ԱԿՈՆՅԱՆ

* * *

Ծաղրուեցանք ոմանցմէ, երբ Հանդիսի Յփրիկական թուին մէջ կը գրէիք թէ՛ «Ինչու մեր հնութիւններուն քննուիլը օտարներուն ձգեցը, ինչու մենք չփնտռեցը մեր ազգին անցեալ փառքը քարոզող արձանագրութիւնները, քանդակներն եւ ձեռագիրները՝ զանոնք ազգային յօդուածներէ մը մէջ ամփոփուէ համարը (Հանդ. ՍՄ. 1913, էջ 708): Բայց ուրախ ենք որ հրապարակի վրայ դրուած պահանջը ծաղրողներու ուղաւարտին հակառակ բռն լրորովն ուրիշ վերաբերմունքի արժանացաւ հայ